

De lokroep van het onverharde pad¹⁾

Tips voor optimaal wandelgenot

▲ Landgoed De Horsten bij Wassenaar, Zuid-Holland.

¹⁾ Uitspraak van Rob Wolfs

Wie een broertje dood heeft aan wandelen op asfaltwegen, fietspaden, klinkerwegen of stoeptegels, heeft het in Nederland niet makkelijk. Veel gemeenten lijken te denken dat asfalt comfortabeler loopt dan hobbelige bos- of graspaden en dus worden lekkere wandelpaden steeds schaarser. Om die zachte paden te vinden is een beetje voorkennis nodig.

TEKST & FOTO'S NOES LAUTIER

Zachtverende paden door heide, bos en weiland dreigen in steeds rapper tempo te verdwijnen. Die dreiging is zelfs zo groot, dat de Stichting Wandelnet in 2021 een campagne is gestart ter bescherming van wat ons nog aan onaangetaste paden rest. Vereniging voor Wandelaars Te Voet is zelfs opgericht voor het behoud, de verbetering en het onderhoud van onverharde paden. Je zou verwachten dat uitgevers van wandel-

kaarten en -gidsen daar massaal op inspelen, want welke wandelaar wil er nou niet weg van het asfalt lopen? Er is een klein aantal uitgevers dat in gidsjes vermeldt welk percentage van een wandeling onverhard is en dat onderscheid ook weergeeft op de routekaartjes, maar de meeste wandelgidsen en topografische kaarten verschaffen die informatie niet. Soms wordt in de inleiding wel vermeld dat “de routes zo veel mogelijk over onverharde paden gaan”, maar wat is “zo veel mogelijk”?

Wie ooit heeft bedacht dat fietspaden tevens uitstekende wandelpaden zijn, heeft de plank volledig misgeslagen. Natuurlijk, we woekeren in ons landje met ruimte, maar fietsers mogen toch ook niet op de snelweg? Wie vóór vertrek wil weten welk deel van de wandeling van zijn keuze onverhard is en hoeveel asfalt en kinderkopjes er getrotseerd moeten worden, moet daar een kleine studie van maken. Dit artikel helpt je op weg, maar is beslist geen volledige opsomming van de mogelijkheden.

Halfverhard

Veel wandelgidsauteurs hanteren het begrip ‘halfverhard’, maar dat klinkt nogal vaag. Toch is het antwoord simpel: paden voorzien van een natuurlijk materiaal als toplaag om ze te verstevigen of beter waterdoorlatend te maken en plasporming te voorkomen, zijn halfverhard. Schelpen- en houtsnipperpaden zijn dus halfverhard, evenals paden bedekt met bijvoorbeeld leemgrind. Maar kinderkopjes of stoeptegels vallen daar niet onder. Omdat ervan

wordt uitgegaan dat wandelaars een schelpenpad als ‘onverhard’ ervaren, wordt halfverhard opgeteld bij het aandeel onverhard.

Professioneel advies

Thijs Buiting van Reisboekwinkel De Zwerver in Groningen adviseert: “Koop een kaart op schaal 1:25.000, daarop kun je het landschap lezen. Een 1:50.000-kaart is al niet meer geschikt. Kronkelpaadjes, dunne zwarte lijntjes, stippellijntjes. Daar ben ik naar op zoek, want die zijn meestal onverhard.” Leon Receveur van Reisboekhandel De Noorderzon in Arnhem is een serie topografische kaarten genaamd *Trage Paden* begonnen omdat de Topografische Dienst de 1:25.000-kaarten niet meer standaard uitgeeft, maar alleen op aanvraag, als *printing on demand*. Die dienst verkoopt de kaartondergrond wel, bijvoorbeeld aan uitgeverijen en VVV's die er vervolgens zelf routes en wandelnetwerken op weergeven. “Belangrijk is dat de intekening van een route nooit de cartografische ondergrond mag verhullen, want dan kun je niet zien over wat voor pad je loopt: breed, smal, verhard of onverhard”, aldus Leon. Op de meeste kaarten worden routes helaas met een dikke, doorgetrokken lijn aangegeven. Weg topografische ondergrond! “Ook vind

DAAG JE HERSENEN UIT

De paden op de lanen in, onverhard, zodat je aan je spieren, je skelet en je hersenen werkt. Dat je op een onverhard pad moet kijken waar je je voeten neerzet, vergt meer coördinatie en dus meer hersenactiviteit. Volgens de bekende neuropsycholoog Eric Scherder moet je je hersenen dagelijks uitdagen door te bewegen. Dus behalve dat onverhard wandelen leuker is dan verhard, verbetert je (hersen)gezondheid er extra door.

ik het een slechte zaak dat de Topografische Dienst de kaarten nooit beter geschikt heeft gemaakt voor wandelaars en andere vormen van recreatie, zoals in het buitenland wel met succes gebeurt. Dus met de voor wandelaars relevante informatie en bijvoorbeeld de LAW's van Wandelnet.”

Onverhard op de topografische kaart

In de legenda van de Nederlandse topografische kaarten betekent een ‘weg met losse of slechte verharding’, dat deze waarschijnlijk onverhard is. Een ‘onverharde weg’ is daadwerkelijk onverhard, maar veelal zijn dit saaie, rechte zandwegen waar autoverkeer vaak is toegestaan. Het interessantst is de categorie ‘pad, voetpad’, weergegeven met een stippellijntje op de kaart, maar het woord ‘onverhard’ ontbreekt hier en met name rond de bebouwde kom zijn veel

voetpaden geasfalteerd. Bovendien houdt de Topografische Dienst de verharding helaas niet actueel.

Kortom: speurend op de kaart kom je een heel eind, maar je hebt alleen zekerheid als je de proef op de som neemt of als routemakers dat voor je hebben gedaan. Wat voor alle kaarten geldt: je moet goede ogen hebben of er een loep bij nemen! Het is dus zaak om bij aankoop zorgvuldig te bekijken hoe wegen en paden in de legenda en op de kaart zelf worden aangegeven, want het grootste deel van mijn overvolle kistje wandelkaarten van Nederland geeft geen onverhard weer.

Onverhard in wandelgidsjes

Willekeur is in kaarten- en gidsjesland troef: elke uitgever beslist zelf hoe belangrijk hij de weergave van onverharde paden

◀ Bij 't Woudt, Zuid-Holland.
Foto: Robert Eckhardt

op wandelkaarten vindt of het percentage onverhard van een beschreven wandeling. Enkele uitgeverijen hebben daar juist een speerpunt van gemaakt, zoals bijvoorbeeld Uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig en Uitgeverij Elmar.

Uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig heeft zijn *Zandpadgarantiebox* (criterium: minimaal 70 procent zandpad) en Uitgeverij Elmar garandeert in de serie *De mooiste Netwerkwandelingen* minimaal 50 procent onverharde paden. De meeste andere gidsjes beperken zich tot “zo veel mogelijk onverhard” maar geven geen percentages, wat niet betekent dat die routes niet aantrekkelijk zouden zijn. Je weet alleen vóór vertrek niet hoeveel onverhard je te wachten staat. De begrippen ‘trage paden’²⁾, ‘trage tochten’ en ‘met zandpadgarantie’ werden geïntroduceerd door Rob Wolfs, die zich samen met Rutger Burgers inzet voor het uitzetten van routes via onverharde paden. Zij zijn absoluut niet de enigen, maar wel de bekendste routemakers die van zachte paden houden.

Zandpadgarantieman Rob Wolfs

Rob Wolfs begon pakweg twaalf jaar geleden met zijn ‘lokroep van het onverharde pad’, wat resulteerde in de serie *Trage Toch-*

²⁾ De term ‘trage paden’ is een variatie op de Vlaamse organisatie Trage Wegen, waar het om fiets- en wandelpaden voor langzaam verkeer gaat, dus vooral om onverharde paden.

ten die te vinden zijn op de Wandelzoekpagina en in een aantal gidsjes van Uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. Rutger Burgers doet hier sinds een jaar of vijf aan mee. Rob: “Wat onverhard betreft is exclusiviteit voor de wandelaar misschien nog wel belangrijker dan daadwerkelijk ‘onverhard’. Het mooie kerkepad bij Oosterbeek langs de uiterwaarden bijvoorbeeld is een verhard klinkerpaadje, slechts toegankelijk voor wandelaars. Voor mij valt dat onder de beleving van ‘onverhard’. Zelfs verhard kun je soms als onverhard ervaren. Inmiddels hebben we een serie van ruim zeshonderd routes die minimaal 70 procent onverhard zijn verspreid over heel Nederland, met zelfs een behoorlijk aantal routes van 90 procent of meer.” Voor Rutger Burgers is het percentage onverhard evenmin zaligmakend: “Veiligheid, variatie, landschappelijke aantrekkelijkheid en paden exclusief voor wandelaars zijn eveneens belangrijk. Een route kan honderd procent onverhard zijn en toch oersaai als je op ellenlange zandwegen loopt. Het is best een dingetje om de snel oprukkende MTB-routes te vermijden. Met het grootste gemak wordt een nieuwe MTB-route via een wandelpad aangelegd. Recent nog op Landgoed Den Treek-Henschoten bij Leusden.”

Wandelplanner van Wandelnet

De Stichting Wandelnet maakt zich hard voor wandelen in Nederland in de breedste

zin van het woord en heeft een *Wandelplanner* ontwikkeld. Frank Hart van Wandelnet: “De planner is doorontwikkeld om te kunnen plannen via de regionale wandelnetwerken. Die hanteren onverhard niet als criterium. Wij zijn van plan de gebruikerseisen en gebruiksvriendelijkheid van de planner te onderzoeken, onder andere op het criterium ‘onverhard’. Maar er bestaan in Nederland geen complete data over verharde en onverharde infrastructuur die geschikt is voor wandelaars.” De planner van Wandelnet is een mooi hulpmiddel voor routeplanning, maar vertoont op dit moment nog wel enkele kinderziektes. Op de planner is onverhard niet aangegeven, maar het percentage onverhard kun je wel als criterium aanklikken. Dan zie je in de marge bijvoorbeeld “20 procent onverhard”, maar op de kaart wordt niet aangegeven om welke stukken het gaat.

Proef op de som

Om te onderzoeken of het klopt wat de kaarten en gidsjes beloven, wandelde ik route ZV-07 Deelerwoud en Woeste Hoeve, van de *Trage Paden-kaart Zuid-Veluwe*. Veertien kilometer door bos en hei, en – echt waar – geen centimeter verhard. Of je verhard of onverhard loopt is met enige moeite tussen de streepjes van de routelijn te zien. Sinds enkele jaren werk ik mee aan de serie Netwerkgidsen van Uitgeverij Elmar, omdat het criterium ‘minimaal

50 procent onverhard' me aanspreekt. De pakweg 21 routes van die serie die ik heb ontwikkeld, variëren van 50 tot 100 procent onverhard. Uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig werd op de Fiets- en Wandelbeurs in 2016 uitgeroepen tot winnaar van de Gouden Wandelschoen, voor hun inzet voor onverhardminnend Nederland. Van hen heb ik *Trage Tocht 6, Den Treek – Henschoten* gedaan, 15 kilometer, 95 onverhard onverhard en dat klopt in de praktijk. Zoals Rutger Burgers al meldde, staat er bij enkele smalle paden een bordje dat aangeeft dat zowel mtb'ers als wandelaars welkom zijn, wat een heel slecht idee bleek te zijn!

De twee 'hybride' wandelingen die ik deed, waarbij hybride staat voor de indicatie dat de route "zo veel mogelijk" over onverharde paden gaat, maar dat je niet weet hoeveel dat dan is, vielen evenmin tegen. Het *Drentse Hijkeveld*, een route van 11 kilometer van de site van Wandelnet, liep naar schatting voor 30 procent over geasfalteerde fietspaden. Deel 2 van de *Dutch Mountain Trail* in Limburg was weer vrijwel geheel onverhard. De routes in de netwerkguides van Uitgeverij Elmar lopen via het wandelroutenetwerk: je volgt het rijtje knooppuntnummers en de markering. De gratis te downloaden gps-tracks zijn nuttig voor als er een markering is verdwenen, als back-up dus. Bij de andere twee guides volg je een uitgebreide routebeschrijving of de gps-track. ■

MEER WETEN?

- *Trage paden* via Reisboekhandel De Noorderzon of www.tragepaden.nl
- *Wandelen over de Utrechtse Heuvelrug*, Rob Wolfs en Ad Snelderwaard, uitg. Gegarandeerd Onregelmatig.
- *Dutch Mountain Trail en de Seven Summits*, Toon Hezemans en Thijs Horbach, uitg. St. Moving Mountains. (zie de reportage in ons afgelopen decembernummer)
- Netwerkwandelingen Elmar (www.uitgeverijelmar.nl).

→ Met dank aan Vladimir Mars (routemaker, ontwikkelaar wandelnetwerken en gidsauteur), en aan de outdoorjournalisten en gidsauteurs Sietske de Vet, Nanda Raaphorst en Ad Snelderwaard voor hun inbreng.

▲ Hijkeveld, ca. 70 procent onverhard.

ONVERHARD ONLINE

- topokaartnederland.nl - de weergave op het beeldscherm is vrijwel onleesbaar als je inzoomt, maar als je dat stuk kaart als jpg downloadt (en eventueel naar pdf converteert, dat werkt makkelijker) kun je moeiteloos tot 400% of meer inzoomen met behoud van een vlijmscherp beeld.
- topogps.nl - heel handig op tablet en mobiel, vooral omdat je kunt wisselen tussen verschillende kaartondergronden en je makkelijk kunt in- en uitzoomen.
- www.wandelnet.nl/onverhard-wandelen - per provincie enkele routes die grotendeels onverhard zijn, geen percentage of weergave onverhard op de kaart.
- wandelnet.planner.routemaker.nl/planner/wandelen - routeplanner, heel Nederland, o.a. via het wandelnetwerk.
- wandelnetwerknordholland.nl/routeplanner - routeplanner met keuze 'Onverhard (deels)'
- www.hartvanlimburg.nl/nl/wandelrouteplanner-limburg - onverhard aangegeven.
- www.visitbrabant.com/nl/routes/wandelen#67804-route-planner - onverhard aangegeven.
- www.openstreetmap.org en www.afstandmeten.nl - met onverhard, dezelfde kaartondergrond.
- www.tragetochten.nl en www.wolfswandelplan.nl - met toelichting op Trage Tochten en onverhard wandelen.
- www.wandelzoekpagina.nl - bij 'Wandelingen' staan de Trage Tochten, met zandpadgarantie.
- www.tevoet.nl - belangenvereniging, wandelroutes met garantie "hoog percentage onverhard wandelen".
- www.frankwandelt.nl - geen percentages onverhard, maar de wandelingen worden per categorie vermeld, waaronder Trage Tochten en Klompenpaden.
- Rother Touren Guides - app, ook bruikbaar in Nederland, met onverhard.